

ВЪВЕДЕНИЕ

*Инвестирането в образование
осигурява най-добрата лихва!*

Бенджамин Франклин

Настоящото учебно помагало е предназначено за редовно и дистанционно обучение на бакалаври по дисциплината „Човешки капитал“. Обърнато е внимание на особеностите и характеристиките на човешкия капитал. Специално място е отделено на видовете инвеститори в човешки капитал. Представени са теоретични концепции за човешкия капитал и вложените в него инвестиции. В учебното помагало са включени казуси, ролеви игри, тестови задачи и други инструменти, подпомагащи обучението по дисциплината. Целта на учебното помагало е да направи по-лесно възприемането на понятието „човешки капитал“. Фокусът в учебния процес се предвижда да е под формата на дискусия, която да съчетава изграждането на меките умения на студентите. Учебното помагало дава възможност на студентите: да изразят своето мнение по съответна проблематика; да защитят тезата си; да отстояват позицията си; да се научат да изслушват опонента си; да проявяват креативно и творческо мислене; да работят в екип и пр.

Учебното помагало е структурирано в четири части.

Първата част описва развитието на човешкия капитал през различните исторически периоди. Очертани са теоретични концепции на бележити учени, оставили трайна следа в развитието на икономическата мисъл.

Във втората част на учебното помагало се дефинира какво е капиталът и се посочват основните му видове. Посочени са приликите и разлики, водещи до разграничаване на човешкия и на физическия капитал.

Третата част се отнася до същността на инвестиционните процеси и тяхната структура. Тук са разгледани основните инвеститори в човешки капитал – индивидът и семейството му, фирмените инвестиции, ролята на държавата като най-големия инвеститор в индивида.

В четвъртата част е обърнато внимание на индекса на човешко развитие и необходимостта от учене през целия живот.

В заключителната част от разработката отново се подчертава необходимостта от инвестиции в човешкия капитал.

В учебното помагало се защитава тезата, че човешкият капитал е фундаментът за просперитета на икономическото, социалното и демографското развитие на всяка нация. Той оказва пряко и косвено влияние върху всички сфери на живота посредством връзката си с обществения труд, науката, здравеопазването, обучението, заетостта и културните ценности. Човешкият капитал е значим фактор за икономическия и за социалния подем, за укрепване и подобряване на развитието на производството и нарастването на доходите за всяко съвременно общество.

Желая на студентите приятна работа с учебното помагало и се надявам да им бъде полезно по пътя на обучителния процес!

ПЪРВА ГЛАВА

ВЪЗНИКВАНЕ И РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИЯ КАПИТАЛ

1.1. Същност и значение на човешкия капитал

В началото на ХХІ век фокусът на управленските решения на микро- и макроравнище все повече се измества към инвестиране и насърчаване на развитието на човешкия капитал. В нашето съвремие значима роля имат знанието, иновациите и технологиите за конкурентоспособността на икономиките. Международните институции, включително ЕС, насочват усилията си към човешкия капитал като решаващ фактор за бъдещото благоденствие и просперитет. Усилията в Лисабонската стратегия, стратегия „Европа 2020“ и Европейския стълб на социалните права са насочени именно към образованието. Те се изразяват конкретно в понятията „икономика на знанието“ и „интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж“. В условията на глобализация и засилваща се конкуренция Европейският съюз прие три взаимносвързани цели: ускорен и стабилен икономически растеж на основата на икономиката на знанието и образованието; постигане на пълна и качествена заетост; осигуряване на социална сигурност и кохезия. Иновациите, новите професии и гъвкави форми за реализация на трудовите пазари превръщат перманентното учене в необходимост. За да бъде човек конкурентен и успешен, е необходимо да получава нови знания и умения. Нагласата за учене не е само част от професионалната характеристика, а е необходимост за човека, който трябва да се реализира в свят, основан на знанието. „Икономиката и все повече светът на бизнеса разглеждат образованието и обучението като инвестиции, които могат да се моделират като всеки друг вид инвестиции. Анализът на този тип

инвестиции се нарича теория за човешкия капитал“ (Лейзиър, Е., М. Гибс, 2009: 78). Живеем в ерата на иновациите и новите технологии. Необходимо условие за успеха на обществото е да се вложат средства и усилия в развитието на човешкия капитал. Теорията за човешкия капитал усъвършенства и допълва възгледите за същността на националното богатство. Човешкият капитал и вложените в него инвестиции са един от основните проблеми на съвременната икономическа теория и практика.

Налице са множество дискусии относно същността и съдържанието на човешкия капитал. В тази връзка се наблюдава динамично развитие, свързано с основните инвестиции, които формират този капитал. Отделните автори не само се стремят да оценят човешкия капитал, но и да определят ползата и възвръщаемостта от вложените в него инвестиции. Човешкият капитал е един от най-актуалните и обсъждани проблеми на икономическата теория и практика.

Когато говорим за „човешки капитал“, следва да правим разлика между двете дефиниции:

- 1) **Човешкият капитал е понятие, характеризиращо** „индивидуалните способности и качества на човек, които му дават възможност да предлага своите трудови умения под формата на трудова услуга, срещу определена цена на труд“ (Дулевски, Л., 2010).
- 2) **Човешките ресурси са понятие, характеризиращо** „текущото икономически активно население, лицата на 15 и повече навършени години, които вложат или предлагат своя труд за производството на стоки и услуги“ (Шопов, Д., Л. Дулевски, Л. Стефанов, П. Марин, 2002: 412). За човешки ресурси се говори за работниците и служителите в стопанските организации, които произвеждат обществени блага и услуги.

РОЛЕВИ ИГРИ!

Задача 1. В зависимост от броя на студентите аудиторията да се раздели на групи от 5 – 10 човека, които трябва да посочат по 5 фактора, даващи отговор:

Защо според Вас човешкият капитал е един от най-актуалните и обсъждани проблеми на икономическата теория и практика в нашето съвремие?

Всеки от екипите има по 5 минути дискуссионно време, в което да изложи и защити тезата си.

1.2. Основни икономически възгледи за същността на човешкия капитал през ранните години на икономическата мисъл

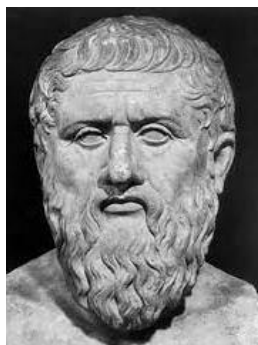
Още в творбите на авторите от древността се подчертава значението на качествата и уменията на индивида при извършването на обществена трудова дейност.

Конфуций (551 – 479 г. пр.н.е.) – един от най-великите философи в света, даващ началото на китайското конфуцианско учение. Конфуцианските идеи намират приложение в областта на философията, политиката, икономиката, културата и др.

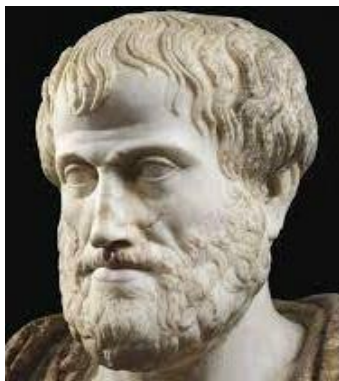
Конфуций и представителите на неговата школа имат голям принос за духовното израстване на личността. В основата на философията на този древен мислител е духовното развитие и усъвършенстване на човек. Конфуций счита, че характерът на човека може да се променя. Според него индивидът непрекъснато трябва да се усъвършенства чрез развитие на нравствените и умствените си качества. За нас интерес представлява прозрението му за необходимостта от фокусиране и подобряване на човешките умения в конкретна трудова област. Той смята, че колкото и да е интелигентен и умен човек, той няма как да бъде всеотраден, затова би следвало да намери най-доброто си призвание (Конфуций, 1992: 65).

В последващ исторически период с развитието на робовладелския строй в Древна Гърция все по-голямо внимание се обръща на концепцията за необходимостта от разделение на труда.

Платон (427 – 345 г. пр.н.е.) – древногръцки учен, математик и философ, ученик на Сократ. Платон е основател на Атинската академия, която е първата за висше образование в Западния свят.

Древногръцкият мислител Платон доразвива концепцията на Конфуций за извършването на конкретен вид трудова дейност. В творбите си пишат, че трудът усъвършенства човека. Те разглеждат разделениято на труда като естествена основа за изграждането на едно общество и за развитието на човешката личност. Платон пише: „Поради това повечето работи се извършват по-добре и по-лесно, когато един човек извършва една работа, и то според природната си дарба и в удобно време, като изоставя всички други занимания“ (Платон, 1974: 81).

Аристотел (384 – 322 г. пр.н.е.) – древногръцки философ и учен, ученик на Платон и учител на Александър Велики. Аристотел е наречен „баща на науката“, който изгражда цялостна философска система.

Аристотел подкрепя тезата за необходимостта от разделение на труда, но той за разлика от Платон счита, че човек се усъвършенства само когато извършва умствена дейност, а физическият труд не води до надграждане на качествените способности на човека.

ДА ПОМИСЛИМ!

Задача 2. Подредете под всеки от древните мислители по три от посочените факти, които са характерни за него.

Конфуций

1).....

2).....

3).....

Платон

1).....

2).....

3).....

Аристотел

1).....

2).....

3).....

Факти:

- 1) учение за духовно развитие;
- 2) работа според природната си дарба;
- 3) градивна е умствената дейност;
- 4) ученик на Платон;
- 5) Атинска академия;

- 6) ученик на Сократ;
- 7) пълна философска система;
- 8) китайски мислител;
- 9) характерът на човека може да се променя.

В основата на икономическата концепция на меркантилистите стои човекът като фактор за нарастване на богатството на всяка една нация. Залезът на меркантилизма бележи началото на класическата икономическа наука, която дава тласък на развитието на теориите за човешкия капитал.

Уилям Пети (1623 – 1687 г.) – английски учен и общественик от XVII век. По професия е лекар, но се е занимавал с обществена и научна дейност, предимно в областта на икономиката. По-известни негови разработки са „Трактат върху таксите и налозите“, „Политическа аритметика“.

Уилям Пети счита, че работната заплата зависи от изразходвания труд. Предоставяйки своя труд като стока, работникът изисква цена за нея. Трудовите качества и умения на човек определят интензитета на производителност и реално те са основният фактор за размера на работната заплата. Може да кажем, че качественият човешки капитал е предпоставка за по-високо ниво на заплащане.

Основополагането на теорията за човешкия капитал трябва да се търси при възникването на класическата икономическа теория през XVII и XVIII век. Зараждането на индустриалния капитал дава интензивен подем на социалното познание и развитие на самата икономическа наука. Обяснението на действащите механизми на капи-